cum Titelmano, Jansenio, Vatablo, Genebrardo, Bredembachio, Placido, & aliis, si conscius fuissem peccati, minimè id studens pœnitentia delere, non exaudisset DEUS, aut non exaudiet si talis fuero. Cæcus à nativitate, quem curavit Christus, generaliter atque liberè pronuntiavit *a: Scimus, quia peccatores Deus non audit, sed si quis* DEI *cultor est, & voluntatem ejus facit, hunc exaudit.* Origenes *b*, & Augustinus *c*, ut recentiorem hanc sententiam fallam à nondum illuminato per fidem. Leontius, Euthymius, Theophylactus *d*, locutum volunt de miraculis, quæ faciat quis in confirmationem innocentiæ, & sanctitatis suæ. Adjit Toletus *e*, peccatorem simplici oratione sua non impetrare miraculum absque ullo signo Christi, aut Ecclesiæ, per quod comprobetur veritas illorum, & sanctitas, & virtus: Christum solo verbo suo, vel facto proprio, vel oratione simplici, edidisse miracula. Idem judicium de verbis illis alii non nullorum Pharisæorum *f*, *Non potest homo peccator hæc signa facere*: & Nicodemi *g*: *Nemo potest hæc signa facere, quæ tu facis, nisi fuerit Deus tecum.*

a Joan. 9. 31.
b Hom. 5. in Ps. 65.
c Tract. 44. Joan. & 2. contr. Epist. Parmen. cap. 8. & in Ps. 140. & 65.
d Joan. 9. 16.
e cap. 3. 2.

Peccator quomodo exaudiatur.

Universè loquendo constat peccatorem depositâ peccandi voluntate, nec petentem, quæ ad peccatum spectant, (quod est, *iniquitatem aspitere in corde suo*) sed ad salutem animæ præterim aut corporis, etiam exaudiri posse: præterea quandoque dum induit Ecclesiæ personam, utiturque precationibus ejus: ad hæc ob sacrificii dignitatem: propter fidem, atque devotionem eorum pro quibus orat; vel meritis, & intercessionem Sanctorum; vel fidei propriæ firmitatem, vel quia confert valde quod petit ad communebonum, & gloriam DEI. At quibus tandem quumque peccator oret modis, verum etiam est numquam exaudiri peccatorem ex dignitate suæ personæ, aut meriti, sed ex Dei gratia, misericordia, benignitate. Lege B. Thomam *h*, Navigans cum iceleratis Bias qui orta tempestate, Deorum implorabant opem: *Silete, ait, ne vos hic illi naviganti sentiant i. Nos peccavimus*, inquit querulus Jeremias *k*, *idcirco tu inexorabilis es*. Videlicet intelligit quorum scripta velutti sunt peccata *ungue adamantino* l, & obstinati sunt quorum quia *manus plenæ sanguine* m, indignæ sunt ut exaudiantur. Alioqui, cur juberemur orare *n*, *dimitti nobis debita peccatorum*? quomodo exauditi essent Publicanus *o*, & Magdalena *p*, quare in Litania solemniter precamur, peccatores, te rogamus, audi nos? Exaudit Deus *plagam cordis sui cognoscentes* q. Refellit Augustinus *r*, argumentantes hinc Donatistas, non valere collatum ab hæreticis Baptismum, ideò enim valere si conluctam adhibeant Ecclesiæ formam; quia sic nihil de suo conferunt, nec opus id ipsorum est, sed Christi, sicut quum mali nomine JESU invocato, vel per signum Crucis edunt miracula, quæ pariter non sunt illorum. In eo aliquando Cyprianus *s*, errore quum esset, simili utebatur argumento.

h 2. 2. q. 83. a. 16.
i Lucerius. k Thr. 3. 42.
l cap. 17. 1.
m Is. 1. 15.
n Matth. 6. 12.
o Luc. 18. 13.
p cap. 7. 38.
q 1. Reg. 8. 38.
r 1. 5. cont. Donat. cap. 20. Donatistar. argumentatio, non valere collatū ab hæreticis baptismum restituta.
s Epist. 64. & 80.
t Psal. 108. 7.
u Deus petit quod petitur inclusum, non exaudit sed punit.
v Prov. 28. 9.
x cap. 1. 28. y 15. Joan. 3. 22. 1. 22. z 21. 14. 15. a 10. Mar. 11.

De orationehic propriè sermo est, nec habet difficultatem quod asseritur, *aspicientem iniquitatem in corde suo*, non exaudiri orationem, firem inique postulet, quia *sit ei oratio in peccatum* t, (nam si præstat Deus quod petitur malum, non exaudit, sed punit,) & *qui declinat aures suas, ne audiat legem* u, *oratio ejus erit execrabilis*, & qui vocantem non audit Deum, quum invocat, sæpius *non exaudiet illum Deus* x: & *si cor nostrum non reprehendit nos, fiduciam habemus ad Deum, quicquid petierimus, accepturos ab eo, quoniam mandata ejus custodimus, & ea quæ sunt placita coram eo facimus* y. In hujus postremi loci commentario nostro, leget qui volet, quæ ad rem præsentem faciunt. Adde ex Job z: *Si iniquitatem, quæ est in manu tua abstulerit à te, & non manserit in tabernaculo tuo injustitia, tunc levare poteris faciem tuam absq; macula*, &c. Ubi apponitur discrimen inter *innocentem*, & *impium*, *levare* verò *faciem* Gregorius *a*, exponit de oratione, afferens utrumque modò citatum locum ex Joanne & ex Proverbiis.

t Prov. 28. 9.
u Zach. 7. 10.
x 1. Joan. 3. 21. & 5. 14.
y 1. Joan. 3. 22.
z c. 22. 23. 25. a 10. Mor. c. 17.

Crassus Judæorum error de peccatis cordetantum admissis.

Crassior adhuc error Judæorum observatus Ab Agellio, iniquitatem, & peccata, quæ *aspiciat in corde*, cordeque tantum & intus admittas, denique non externa, sed interna, non exaudiri à Deo, h. e. non curari, non puniri. Confutavit Christus quum damnavit eum, *qui viderat mulierem ad concupiscendum*, quòd *jam in corde mœchatus eam* censeretur *b*, & jam in Decalogo vetita fuerat concupiscentia *c*. Postremò de orationis exauditione, non de iniquitatis sermonem esse demonstrant proximè sequentia: *propterea exaudivit Deus, & attendit voci deprecationis meæ*. Cæterùm existimo potissimùm *iniquitatis* hic vocem sumi, pro ea quæ lædunt alii, *& quum malum vir fratri suo cogitat in corde suo* d. Nihil ita impedit, ne exaudiaris. Christus negavit DEO placere sacrificium absque *reconciliatione cum fratre* e, & *magis misericordiam velle* dixit *quàm sacrificium* f, & inò mortem adeò enixè charitatem commendavit g, ne discipuli denegarent eam postea occisoribus ipsius, & omni supra mortales omnes odio dignissimis, nec iis malaquæque imprecarentur, ut illi antea duo in Samaritanos inhospitales in Christum *h*, & Chromatio teste *i*, qui docet hic Davidem Evangelici præcepti per Spiritum S. non ignarum esse. Repudiatus est Cain *k*, quia iram retinebat adversus fratrem, & miratur auctor Ecclesiasticus l, *hominem qui homini reservet iram* à DEO quærere misericordiam.

b Matt. 5. 28.
c Exod. 20. 17.
d Zach. 7. 10. Quid super omnia impediat ne exaudiamur à DEO. in precibus.
e Matt. 5. 24.
f cap. 9. 13.
g Joan. 13. 34.
h Luc. 9. 54.
i in Matth.
k Gen. 4. 5.
l cap. 28. 3.

Iniquitatem si aspexi in corde meo.) Supereſt dumtaxat, ut vim phrasis observemus, quum de re jam sit dictum satis. Aiunt est, inquit Gregorius *m*, videre per judicium; aliud, per appetitum. Videlicet tamquam judex iniquitatem suam David cognoscebat, & peccatum contra se, sive coram se, ac velut è regione oppositum adversarium, quem odissent, atque persequeretur, habebat, ut Psalmo 50. *n*, docuimus, nunc negat *aspexisse in corde*, ut appeteret, & delectaretur: non modò injustitiam re non efficiebat, inquit Hilarius, sed nec corde concipiebat, nullumque vitium iniquæ suæ voluntatis (vitium grave) in corde suo contuebatur. Non diligebat, ait Augustinus, nec acceptabat: dicens, *respectum* pro dilectione quotidiano sermone poni, ut quum dicimus quòd Deus *respexit nos*, idest, dilexit: & volentes, ut quis misereatur nostri, rogamus, ut *respiciat nos*, hoc est, diligat, attendat, misereatur. Ludit Augustinus in *respiciendi* verbo, quamvis usurpet etiam verbum *conspiciendi*, ut iniquitatem, quæ subinde suggeritur, non respicias, idest, non retrò aspicias, reddens te sic *ineptum regno Dei* o: sed *qua retrò sunt oblivisceris* p. Solemus quæ amamus præ oculis ponere, ut nos iis delectemus. Ita existimant intelligi Deum dici *vidisse* quæ creavit q, ut significetur delectatus operibus suis: & quidam *scandalum iniquitatis sua statuisse contra faciem suam* r, quia habere volebant ante mentis oculos ut inde perciperent voluptatem. Ex opposito *non videre*, vel *avertere faciem* scripturatæ usurpant, ut iram, indignationem, tristitiam significent. Prioribus Psalmis occurrerunt exempla non pauca. Et præterea tamen *posuit Deus iniquitates nostras in conspectu suo*, dum vult punire; *avertit faciem à peccatis* t, quando decrevit misereri.

m 22. Mor. cap. 3.
n verſ. 5.
o Luc. 9. 62.
p Phil. 3. 13. Deum videre, quæ creavit, quid sit.
q Gen. 1. 4. 10. 31.
r Ezec. 14. 3. Non videre, avertere faciem quid sit.
s Psal. 89. 15.
t Psal. 50. 11.

Propterea exaudivit Deus.) Græcè est pronomen (αὐτὸ) & in duobus aliis Latinis Psalteriis, apudque Hilarium Augustinum, Arnobium, Cassiodorum, Bedam, Haimonem, Hieronymum, qui nomen, inquam, præfert Hieronymi. Nam versus Hieronymus non in sua tantùm versione omisit, sed monuit quoque *u*, superfluum esse, affirmat verò David ex eo quòd Deus eum exaudierit, liberando nimirum ipsum, aut alios in sua persona, ab ærumnis, probabilem conjecturam esse, quòd non *aspexerit iniquitatem in corde suo* illam approbando, & volendo. *Quod non mentiar*, inquit, explanans Theodoretus, & Basilius, *operâ ipsa testantur, ἔστι δὲ ἀξιόπιστα, τὰ ἐφ' ἡμῖν πραττόμενα.*

u Epist. 135.

Et attendit voci deprecationis meæ.) Psalterium Romanum, *intendit*. Gallicanum, *intendit voci orationis meæ*, sicut & Hilarius, Augustinus, Cassiodorus. In Psalmo 5. *x*, *intende voci orationis meæ*. Eadem Græca phrasis Hebræa dicitur, nisi quod ibi est שׁועי *sciauhhi*, *clamoris mei*, hic תפלתי *thephillathi*, *orationis*, aut *deprecationis meæ*. Exauditionem refert Hugo ad concessionem bonorum, hoc posterius membrum ad remotionem malorum. Videntur synonyma.

x verſ. 2.

Verſ. 20.

Verſ. 20.) Benedictus DEUS, qui non amovit orationem meam, & misericordiam suam à me.

Sensus loci.

Perseverans oratio misericordiam manus.

GRatiarum actione clausulam imponit Psalmo, quod non repulerit DEUS fusas pro auxilio præces, nec retraxerit benignitatem suam, laude dignum affirmans, & à se laudatum pronuntians. Intelligit autem de perseverante oratione, quæ misericordiæ munus est, merceturque alia ejusdem dona, & perseverantiam, pro qua orandum, ut Augustinus monet. Magnus hic ac prope infinitus thesaurus, ut *quidquid orans petas, accipias a*, si quod petis, justum sit ac bonum. Irati DEI maximum indicium, atque iniquitatis tuæ argumentum, quum *transire ad eum oratio non potest opposita* b, veluti *nube*: & Deus *quum clamaveris, & rogaveris, exaudiat orationem tuam* c. *Excludere* est שׁיחם *schiatham*, *occludere*, *obturare*, ἀποφράττειν *sepire*, ne possit foras prodere. *Iniquitates nostræ dividunt inter nos, & Deum nostrum, & peccata nostra abscondunt faciem ejus à nobis ne exaudiat* d. Caveat quoque Deus, ne *oraret* Jeremias e, *pro populo*, nec orando, *obsisteret sibi*, quum decrevisset *non exaudire*. Gravissimum item Dei supplicium non inveniri qui *obsistat ei*, de quo ipsemet DEUS queritur aliquoties f, nec non Elaias g, si minetur tantùm, excitat simul Deus, qui fiducia magna deprecentur, & interpellent *gemitibus inenarrabilibus* h, & ipsimet DEO resistantes i, ita ut is etiam cedens quodammodo de sibi illata vi conqueratur k, legendi Hieronymus l, & Chrysostomus m. Hic air ad deterrendum populum prohibuisse Deum, ne oraret Jeremias pro illo, non quod eum cessare vellet ab oratione. Nec pro sorore Moses n, nec Samuel exauditus est pro Saule o, nec Antiochus pro se p. Egimus hæc de re tractantes de *peccato ad mortem, pro quo* Joannes q, *non dicit ut roget quis*. Quum vult Deus ignoscere, aut quidpiam aliud concedere, priùs impertit fiduciam deprecandi, ut Ambrosius docet r, & *ut quispaßulet*, credens, *in fide nihil hæsitans* l, & *semper* t, ut e. perseveranter.

a Matt. 11. 24.
b Maximum iniquitatis nostræ argumentum & irati DEI indicium, quum transire ad Deū oratio non potest.
c Jer. 7. 16. e. 11. 14. c. 14. 11.
d Esa. 59. 2.
e Jer. 7. 16. e. 11. 14. c. 14. 11.
f Gravissimū à Deo supplicium nō inveniri qui obsistat ei.
g Esa. 64. 7.
h Rom 8. 26
i Exod. 32. 10. & seq. Sap. 18. 23. In c. 11. & 14. Jerem. in Hom. 14. in p. ad Rom. & hom. 2 in 2. ad Tim. & Hom. 5. in Matth.
k Resistus pro dilectione resistere, pro diligere.
l Jer. 7. 16. e. 11. 14. c. 14. 11.
m Hom. 14. in p. ad Rom. & hom. 2 in 2. ad Tim. & Hom. 5. in Matth.
n Num. 12. 14.
o 1. Reg. 16. 1
p 2. Mac. 5. 2.
q Joan. 5. 16.
r in Psalm. 37.
s Jud. 16.
t Luc. 18. 1. 1. Thess. 5. 17.
u verſ. 25. x verſ. 23. y verſ. 18. z verſ. 15.

Modi quibus amoveatur oratio.

Cōfiteantur tibi populi DEUS: confiteantur tibi populi omnes.

Lætentur & exultent gentes: quoniam judicas populos in æquitate, & Gentes in terra dirigis.

Confiteantur tibi populi DEUS: confiteantur tibi populi omnes: Terra dedit fructum suum.

Benedicat nos DEUS, DEUS noster,

Benedicat nos DEUS: & metuant eum omnes fines terræ.

Titulus & Argumentum.

In finem.

Verſ. 1.) In hymnis, Psalmus Cantici David.

HUjus Tituli partes aliis in Psalmis præcedentibus extant, & quædam etiam in sequentibus, vel simul omnes in hoc tantùm: Tit. 61. habet *in hymnis*. Ibi Hieronymus vertit, *super organum*. Numeri singularis nomen נגינת *neghinath*, hoc loco quum sit נגינות *neghinoth*, plurale, reddit; *in Psalmis*, & reliqua interpretantur, *Canticum carminis*, שׁיר מזמור *mizmor schir*. *Psalmus* nempe hic accipit pro Psalterio, vel Organis. Chaldaice, *ad laudandum, in fidium pulsatione, hymnis, & canticum*. Vel, *in laudem laudatoris, laudatoria, & canticum*. In emendatis Græcis omittitur nomen ᾠδῆς. Nomen *Davidis*. Hebraicè non extat, sed inde collige e Agellium miror Davidis non esse, quum additum fateatur à LXX. quos ipse tanti facere solet. Argumentum Græci affirmant esse, ac Hilarius, bonaque Latinorum pars, de Incarnatione: deque Gentium vocatione. Psalmum vocat Hilarius brevem, sed Evangelica prædicatione absolutum, & omnem in eo sermonem dicit esse vel Prophetarum, vel Apostolorum, quorum alii venturum in corpore Unigenitum DEUM, alii venisse docuerunt. Transcribit eidem Hieronymus, & ideo inter alias causas non Hieronymus. Saltem hoc argumentum latet sub typo litteralis sensus, quem tradunt Hebræi, teste Lyrano, Treveto, Bredembachio, Placido, de gratiarum actione pro fertilitate cujuidam anni, quem nimirum indicant illa verba, *Terra dedit fructum suum*. Certè, ut ratiocinatur Jansenius, anni terrena fertilitas, aut alius temporalis exhibitus Hebræis favor, non est conveniens occasio lætitiæ Gentium omnium. Athanasius Marcellino suggerit ut misericordiam à DEO postulans, laudet eum, canens hunc Psalmum. Continetur hoc Psalmo communis oratio pro omnibus, quam Ambrosius *c*, docet esse cum arrogantia nulla, humilitate majore, fructu uberiore. Monui Psalmo 62. eum cum isto recitari quotidie ad laudes sub uno versu, *Gloria Patri*, &c. unaque Antiphona. Gullielmus *d* Durantes in Rationali divinorum officiorum reddit causam, quòd in 62. Psalmo ad DEUM exprimitur, Trinitas in 66. æque indicatur sitis, & desiderium continuum ad DEUM. Deinde quia in 62. populi Gentilis mentio fit, in 66. Judaici, qui in tandem convenient in eamdem fidem. Ad hæc, quoniam primus indicat amorem DEI, sitimque ejus, hic amorem proximi, ut cognoscamus in omnibus Gentibus salutare DEI. Postremò, quoniam gratiam, quæ videtur in priori sentiri, in posteriori, ut collata declaratur. Et ad extremam gloria capitur propter misericordiam, qua miseria sublevatur Adjicit numquam hos Psalmos omitti, & 148. 149. 150. quòd sine fide ac desiderio Trinitatis, quæ in 62. & in 66. exprimuntur, & sine laude DEI, quæ per alios designatur, numquam possumus esse Christiani. Placuit ratio tertia Joanni *e* Beletho, secunda Hugoni à S. Victore *f*. Petrus Lombardus *g*, hoc loco notat, ci. qui tertius est in Laudibus, hunc adjungi Psalmum, quia benedictio Trinitatis in illo imploratur, & in 62. sitis, atque ariditatis in illo imploratur, & in 62. sitis, atque ariditatis exponitur, in isto Dominicæ benedictionis pluvia ad reficiendam sitim. Si minùs cui satisfit, sciat in hujus-

1 Argumentum Psalmi. De incarnatione deque Gentium vocatione, locus.

Marcellino quòdo præscriptus hic Psalmus. a 21. de Abel & Cain c. 9. Hujus Psalmi cum 62. recitatio d lib. 5. c. 14. num. 15. Psalmi 148. 149. 150. cū 62. & 66. recitatio. e de div. officio. cap. 30. f Eruditi. Tuscul. 3 & 2. de offic. c. 20. g Epist. 119 cap. 19.

PSALMUS SEXAGESIMUS SEXTUS.

In finem.

1 In hymnis, Psalmus Cantici David.

2 DEUS misereatur nostri, & benedicat nobis: illuminet vultum suum super nos, & misereatur nostri.

3 Ut cognoscamus in terra viam tuam: in omnibus gentibus salutare tuum.

modi varietate ceremoniarum multa esse, quorum vix, aut numquam inveniri causæ possunt, ut ex Augustino refertur in Decretis *a*, Gerson *b*, etiam docet in nonnullis Veteris observationibus post Christum datis, vix rationem posse aliter dari, quàm quòd sic placuerit legislatori, vel Ecclesiasticæ conjecturæ. Habetur præterea in quadam *c*, lege, non omnium, quæ à majoribus constituta sunt, reddi rationem legum posse. Meminit autem Cassianus *d*, de multiplici hac in re ritu, & alii, qui de hoc argumento disputant.

a *Omnia d.* 12
b 3 p. *tract. de divisi. cordat. Consid.* 22. Non omnium quæ constituta sunt, legum reddi ratio potest
c *l.* 20. *ff. de leg.*
d 2. *Inst. c.* 9, 20.

Vers. 2.) DEUS misereatur nostri, & benedicat nobis, illuminet vultum suum super nos, & misereatur nostri,

Sensus loci.

IMplorat DEI misericordiam, beneficentiam, favorem, ut vel ritatus antea misereri dignetur, vel si propitius erat, plura misericordia ejusdem signa effectaque declaret, ac præbeat. Hæc porrò maximè optata viscera misericordiæ sunt à Patribus: hæc in benedictionibus illorum præfigurata benedictio: hæc summa benevolentia, favorque, ut mediator adveniret hominum, Deique DEUS homo Christus JESUS expressa facies Patris, cumulans nos *omni benedictione spirituali in cœlestibus* *, & divino replens lumine tùm fidei, tùm gratiæ sanctificantis. Benedictionis primi parentes jacturam fecerunt tùm spiritualis, quæ ornabat, ditabatque animam, tùm terrenæ, quæ feracem reddebat terram. In semine novo benedicendæ fuerunt omnes gentes, ut audire tandem iis lætam illam liceret vocem: *Venite benedicti* *e*, ab eo, qui *gratiam dat & gloriam* *f*. Videri potest David, ut hoc loco monet Agellius, & innuit ante ipsum Oleaster *g*, ad Pontificiæ benedictionis formulam, quam præscripsit DEUS, respexisse, & oculos convertisse ad *Confitebor* Christum fidelem *reprobitatorem delictorum nostrorum* h, *magnum compatientem infirmitatibus nostris, quia tentatus est per omnia* *i*, sedentem *in throno gratiæ* k, *sanctum, innocentem, impollutum, segregatum ab omnibus, non habentem necessitatem pro suis delictis offerre*, sed pro populi tantùm *l*, *Sanctorum miuistrum*, & *tabernaculi veri* m, & *futurorum bonorum* n. Sic autem præcepit DEUS, ab Aaron & filiis ejus benedici filios Israel o: *benedicat tibi Dominus, & custodiat te, Ostendat Dominus faciem suum tibi, & misereatur tui. Convertat Dominus vultum suum ad te, & det tibi pacem.* Mox subdit Deus *p*, *Invocabunt quoque nomen meum super filios Israel, & ego benedicam eis.* Memor benedictionis ejusdem auctor Ecclesiastici *q*, sic orabat, *Da mercedem sustinentibus te* (expectantibus Messiam) *ut Prophetæ tui fideles inveniantur, & exaudi orationes servorum tuorum, secundum benedictionem Aaron de populo tuo, & dirige nos in viam justitiæ, & sciant omnes, qui habitant terram, quia tu es DEUS conspector sæculorum.* Explicat rectè Abulensis *r*, post Lyranum *s*, & Hugonem *t*, post omnes hos verò Rickelius *u*, dictam benedictionem, præter carnalem Hebræorum exponendi modum, de quo etiam facit mentionem. Ut benedicat Deus per gratiam gratum facientem: custodiat ne amittatur, ostendat faciem, illustrando intellectum cognitione sua misereatur: debitas peccatis pœnas remittendo, convertat vultum ad nos, consolando, ac tribulationes amovendo, det pacem, perturbationis materiam auferendo. Oleaster *x*, observat sex in eadem benedictione, ut benè faciat nobis Deus, ut custodiat, ut dirigat ne erremus, ut misereatur, ut amicè nos respiciat, ut pacem nobiscum faciat. Cajetanus *y*, paullo aliter distinguit, partim de temporalibus bonis & malis concedendis ac repellendis, partim de spiritualibus, licet autem Oleaster ex Hebræorum traditionibus notat, sex ad eam benedictionem necessaria fuisse, ut lingua sancta proferretur, i. e. Hebræa, ut stando, ut manus attollendo, ut alta voce, ut versa facie ad populum, ut in nomine DEI Tetragrammaton. Huc nunc ponere placuit propter similitudinem, cum præsenti precatoria, & benedictionis sententia, atque cum nonnullis, quæ in eodem isto psalmo sequuntur.

Deus misereatur nostri.) In Gallicano Psalterio, apud Hilarium, *nobis*. Græcè συνευφημοῦσι, non solùm est optativi modi, ut Gulielmus Scepræus dixit, sed etiam

e *Matth.* 25. 34
f *Jo.* 1. 16.
g *In* 1. 6. *Num.* Ad Pontif. benedictionis formulam respectus forsitan habuit David.
h *Hebr.* 2. 17.
i *c.* 4. 14. 15.
k *vers.* 15.
l *c.* 7. 26. 27.
m *cap.* 8. 2.
n *cap.* 9. 11.
o *Num.* 6. 24. 25. 26.
p *vers.* 27.
q *c.* 36. 18. 19
r *In Num.* 6. *q.* 24.
s *Ibidem.*
t *Ibidem.*
u *Ibidem.*
x *Ibidem.* Oleastri observationes *Ibidem.*
y *Ibidem.*

imperativi, sicut & in fine versus ἀλήθειαν, & Latinum verbum est ad utrumque indifferens. Hebræum autem יחנני *jechannenu*, futuri temporis puncta pro imperativo solet, nec refert Græcè esse Accusativum ἡμᾶς *nos*, nam ultimo versu Latinè quoque ponitur, *Benedicat nos Deus*, ubi tamen Hieronymus vertit etiam, *nobis*. Et docet Jantenius *z*, apud Latinos Græcosque constructionem utramque vim eamdem habere. Obtervat Hilar. doctrinæ ordine primùm misericordiam Dei poscì, quia ex copia bonitatis suæ misericordiam in peccatorum remiss. largitur, & peccatorum remissio non probitatis est meritum, sed spontaneæ indulgentiæ voluntas ex bonitatis divitiis ad miserandi munus exuberans. Hoc est quod Theologi docent remissionem peccatorum non cadere sub meritum nostrum, quia meritum est personæ dignæ; quæ dignitas est per gratiam sanctificantem. Hugo attribuit hæc verba pœnitentibus; (*benedicat nobis*) proficientibus, (*illuminet vultum suum super nos*) pervenientibus sive perfectis: & *misereatur nostri*) morientibus: primos petere veniam; secundos, gratiam justificantem; tertios, sapientem, sive gratiam contemplationis, postremò, gloriam. Assignat quoque cuivis justo, vel religioso confessionem miseriæ cum petitione misericordiæ, confessionem maledictionis cum petitione benedictionis, confessionem tenebrarum, culpæ & ignorantiæ cum petitione illuminationis per vultum Patris, qui est Christus, vel secundum rationem nobis impressam, quod est *lumen vultus Dei signatum super nos* *a*, confessionem pietatis cum petitione gloriæ. Ad hæc docet, verbis primis postulari liberationem ab omni miseria, & pœna; secundis, omnem felicitatem, tertiis, plenam animæ cognitionem, & corpori claritatem Solis; ultimis, corporum resurrectionem. Addit gloriosæ resurrectionis dotem primam, quæ est impassibilitas, indicari primo *misereudi* verbo, ultimo simili subtilitatem, secundo agilitatem, tertio claritatem. Tandem notat in *Dei* nomine unitatem essentiæ, in verbo *misereudi* proprium actum Dei, in verbo *benedicendi* personam Patris, qui benedicat filiis sicut Patriarchæ suis; in *illuminandi*, personam Filii, qui est lux mundi; in repetito verbo *misereudi*, appropriatum, ut dicunt, actum personæ Spiritus Sancti propter attributum bonitatis. Vita sunt mihi hæc ingeniosa, & pia. Hugo item S. Victoris *b*, scribit priori Psalmo, qui erat de resurrectione, istum annecti, ut misericordia gratiæ ne impetretur ad credendum. Erat quippe, ut in Commentario Actuum Apostolorum docui, Gentilibus hoc mysterium creditu perdifficile. Vide, si placet, aliam horum distributionem apud Brunonem Carthusianum.

z Concord. Evang. c. 47. Hilarii observatio.

Remissio peccatorũ non cadit sub meriti nostrum.

a *Psal.* 4. 7.

A misericordia Domini proficere incipimus, & in bona spe ipso largiente servamur

b *lib.* 2. *de off. Eccles. c.* 20.

Et misereatur nostri.) Desunt hæc in Hebræo textu, & præcisa quoque sunt in editione Græca emendata, quòd in scholio Græco notatur non scribi, ut Collector notationem in dictam editionem notat, & quod non sint apud Augustinum, nec in metaphrasi Apollinarii. Bredembachius suppositum putat, ac repetitum ex principio Psalmi loco dictionis סלה *selah*, & διάψαλμα. Euthymius id recipit, & exponit bis Deum rogari à Davide ut misereatur, veluti à rei optatæ valdè cupido. Cassiodorus, Haimo, Beda, Bruno Carthusianus, & alii, necessariam iteritionem affirmant, quoniam, & à misericordia Domini proficere incipimus, & in bona spe ipso largiente servamur. Omnia Psalterii Latina hæc retinent verba, & in multis codicibus Græcis extant, nec sequitur, eos qui non exposuerunt, non etiam admisisse, quia fortassis nihil occurrit quod notarent, sicut videre est præter Augustinum apud Ruffini ac Hieronymi nomine indigitatos auctores, & apud Arnobium, qui nec quidem quæ primo sunt loco, explanat. Cum Cassiodoro autem ceteri fere hæc etiam repetita declarant: & in textu Hilarii expressa sunt. Græcè in principio est ἐπακουσάτω. hic ἀλήθειαν: in Psalterio Æthiopico, & *vivemus*. Conjectura Bredembachii, de סלה *selah*, refellitur, ex eo quod Hilarius vim ejus aiit esse ostendere in quem profectum *illuminationem vultus Dei* super le David precetur: Denique quia illius vocabuli alius tradi usus iolet, de quo aliàs egimus, ut non sit verisimile quempiam loco illius repetere voluisse, (*& misereatur nostri*) vel (*nobis*) ut habet Cassiod. Hilar. & Psalter. Romanum. Vetus Psalterium, in quo desint, Agellius nescio quod intelligant de Vaticano uno constat. Sed sunt eadem verba in Arabico: in Æthiopico eo modo quem dixi. Clemens Papa V. hanc formulam benedictionis pro signo accepit *g*.

Conjectura Bredembachii refutata, super voce *selah*.

Hujus formulæ benedictionis usurpatio à Clemente Papa.

g *Alphonsus Diacanus in vita.*

Augustini observatio.

Vers. 3.) Ut cognoscamus in terra viam tuam: in omnibus Gentibus salutare tuum.

Sensus loci.

TAnta verborum exaggeratione laudat misericordiam Dei David, benedictionem, & illuminationem, ut omnes (quod conversa exprimit oratione ad Deum) tota terra percipere Dei viam possent, quæ est, ut bonis inopes ditet, det opem periclitantibus, & egentibus, & quo pacto salvari genus humanum Deus decreviset, & salutis hujus auctorem ac salvatorem, non Judææ dumtaxat, sed omnes ubique cognoscerent, & adhærerent ei, qui se *viam esse* dixit *b*, hoc est, Christo, Apostolos hic loquentes Hilarius facit, tantæ prædicationi se impares esse, nisi illuminentur, ostendentes, & nisi quodam vultus Domini splendore luceseant, qui quum sit *lux* *i*, *lumen* quoque illos *mundi* voluit esse *k*.

Ut cognoscamus in terra viam tuam. Hieronymus, *ut non fiat in terra via tua.* Ad verbum לדעת *ladabbat*, & σὺ γνῶναι, *ad cognoscendum*. Quod, inquit Hilarius, sine personæ definitione est, atque ita secundum illam Græcitatis, ut ipse loquitur, translationem, illuminatio

b *Jo.* 14. 6.
c *vers.* 2.
d *Isa.* 45. 15
e *cap.* 53. 3.
f *Job.* 36. 38.
g *c.* 23, 10. in *Num.*
h *Isa.* 24. 6.
i *Jean.* 8. 12.
k *Mat.* 5. 14.

per *faciem* intelligi Christum apud Malachiam *a*: *Qui* Ari sed ob id deprecantur, nempe Apostoli, ut cognita
a *lib* 3. *c.* 1. *praparabit viam ante faciem tuam*, scribit Galatinus *b*, fiat Dei via, quæ est doctrina vitæ religiosæ, per quam
b *lib.* 6. *c.* 3. & R. Moses. Apud Oleam *c*. *Vivemus ante faciem ejus*: ad Deum pergitur, & Christus est, qui se *viam* appel-
c *vers.* 10. & in Psalmo 79. *d*, *Ostende faciem tuam, & salvi erimus*: lavit *l*, ac *neminem* asseruit *venire ad Patrem*, *nisi per*
l *Jean.* 14. 6. ut & nominatus Hieronymus in Psalmum 88. *e*, *Misericordia & veritas præcedent faciem tuam*. Significat ut illo *ipsum* m, quum Thomas de via interrogaret *n*. Idem
m *ibidem.* alio Psalmo docui, *illuminatio*, seu illustratio hilaris vero sibi voluit, quum hanc dixit *esse vitam æternam*, *ut*
n *ibidem* 5. *vultus*, & faciei divinæ *super aliquem*, benignum favo- *cognoscerent homines Deum vivum, & quem misisset Jesum*
d *cap.* 17. 3. rem ipsius atque beneficum. Maxima profectò benedi- *Christum* o. Certè non tam curabat David cognoscere
e *cap.* 17. 3. ctio, & ceterarum fons omnium, cauſaque incarnatio hanc viam cum suo populo, jam prius & scripturis, &
est. Explicant Latini tamen etiam de communicato lu- majorum traditione, utcumque indicatam, quàm ut
mine divino in intellectu nostro, per quod inter cetera, nota Gentibus omnibus fieret per totum mundum. Com-
dilcat anima benedicta *nomen Dei benedictum* celebrare, munis sensus nostris quem dixi de Messia, sive Christo,
f *cap.* 1, 21. etiam inter calamitates, exemplo Jobi *f*, ut Augustinus atque Salvatore, inuitur in Midras thehillim, ut Ga-
monet. Idem verò, bonorum externorum, quibus ma- latinus *p*, etiam citat, & à Gregorio traditur *q*, fa ventu-
p *lib.* 6. *c.* 14. q *Hom.* 22. *in Ezech.* li etiam abundant, benedictiones: quamvis à DEO sint, que in paraphrasi יוי אתתי עטנא *zin apobi himmano*, ex quibus vocabulis ultimum est pars nominis *Immanuel*: primum significat *splendorem*, quem Patris respectu affirmat Paulus *r*, esse Christum. Sed & ille alius, est non ita præcipuus, admitti potest, & ad hunc reduci, de cognoscenda via, ideist, ratione ac modo,
r *Heb.* 1. 3. quem tenet Deus in rebus nostris gubernandis, qui modus, ratio, *via* duplex est, *misericordiæ*, atque *veritatis* *t*. Colligit Gregorius *u*, hinc eamdem esse viam no-
s *Psal.* 24. 10. t *Hujus.* bis ad cœlestem patriam, qui ex gentilitate venimus, & illis Patribus, qui fuerunt in Judæa, ut ideo in terra cognoscatur salutaris, ideist Jesus, quia Jesu Deus
Gentium et Patrum qui fuerunt in Judæo, ad cœlestem patriam via eadem.
u *in. moral. cap.* 2. anteà cœlum, & homo factus in fine sæculorum gentibus est manifestatus. Rursus idem *x*, ostendit *viam* de Christo dici, propter humanitatis transitum, in quo cæcos seeus viam clamantes audivit, & stans per divinitatis potentiam curavit. Hominibus per trivia, & avia incedentibus, ac errantibus non per via solum Herculea, Christus plus quam lapis millarius, Thesei filum, & Ariadnes, vel Mercurius: nec aderat tantùm post tergum monens, *hæc est via* *x*. Sed deducit ac dirigit etiam *y*, in via & semita, ipsemet præduxque factus, & via, atque semita in mari quoq; & in aquis torrentibus *z*, in quibus homines, quum nullum vestigium ac indicium impressum fixumque habeant, ad astra recurrunt, oculos, quæ dirigunt. *Notam* ajebat noster alibi a Prophe- *ta*, *fac mihi viam*, *in qua ambulem*, *quia ad te levavi animam meam*, hoc est, periclitans in hoc mari, fustu- *mei Deus præcederet*, & nisi ambularet secum, atq; cum populo Hebræo, *& sic glorificaretur Deus ab omnibus populis habitantibus super terram*, educere populum Hebræum, nec aliter sibi *scire* posse oftendere in quem profectum *illuminationem vultus Dei* super le David precetur: Denique quia illius vocabuli alius tradi usus iolet, de quo aliàs egimus, ut non sit verisimile quempiam loco illius repetere voluisse, (*& misereatur nostri*) vel (*nobis*) ut habet Cassiod. Hilar. & Psalter. Romanum. Vetus Psalterium, in quo desint, Agellius nescio quod intelligant de Vaticano uno constat. Sed sunt eadem verba in Arabico: in Æthiopico eo modo quem dixi. Clemens Papa V. hanc formulam benedictionis pro signo accepit *g*.
x *Isa.* 30. 21.
y *ipso.* *Psal.* 76. 20.
z *Jer.* 47. 2. *Psal.* 77. 20.
a *psl.* 102. 8.
b *Exod.* 33. 13. 20.
c *vers.* 15.
d *psl.* 18. 6.
e *Pro.* 30. 19.

Vers. 3.) Ut cognoscamus in terra viam tuam: in omnibus Gentibus salutare tuum.

Sensus loci.

TAnta verborum exaggeratione laudat misericordiam Dei David, benedictionem, & illuminationem, ut omnes (quod conversa exprimit oratione ad Deum) tota terra percipere Dei viam possent, quæ est, ut bonis inopes ditet, det opem periclitantibus, & egentibus, & quo pacto salvari genus humanum Deus decreviset, & salutis hujus auctorem ac salvatorem, non Judææ dumtaxat, sed omnes ubique cognoscerent, & adhærerent ei, qui se *viam esse* dixit *b*, hoc est, Christo, Apostolos hic loquentes Hilarius facit, tantæ prædicationi se impares esse, nisi illuminentur, ostendentes, & nisi quodam vultus Domini splendore luceseant, qui quum sit *lux* *i*, *lumen* quoque illos *mundi* voluit esse *k*.

Ut cognoscamus in terra viam tuam. Hieronymus, *ut non fiat in terra via tua.* Ad verbum לדעת *ladabbat*, & σὺ γνῶναι, *ad cognoscendum*. Quod, inquit Hilarius, sine personæ definitione est, atque ita secundum illam Græcitatis, ut ipse loquitur, translationem, illumina-

b *Jean.* 14. 6.
i *Jean.* 8. 12.
k *Mat.* 5. 14.

Gentium justitiam ipsius, & visum salutare ejusdem ab omnibus finibus terra, &c, ut Etaias a inquitur, *ab omni carne*. Eadem repetuntur clarius sequentibus versibus.

a Isai. 40. 5.

Vers. 4.) Confiteantur tibi populi Deus, confiteantur tibi populi omnes.

Sensus loci.

QUasi jam exauditus, & animo præsagiens quod optavit, omnino ita fore, & tanquam factum contemplans, ut *replentur terra scientia Domini sicut aqua maris operientes* b, & *multiplex scientia* sit c, invitat omnes *δια δι δαχης, docibiles Domini, doctosque à Domino* d, seu immediatè, seu per Doctores ipsius, ut cognitum Deum humiliter, ingenuè, intrepidè, liberè, gratè, magnificè confiteantur, & laudent velut auctorem omnium bonorum, liberalissimum largitorem, salvatorem, justificatorem, glorificatorem, se vero sicut omni bono per se destitutos, omnium pœnarum reos, peccatis obstrictos. Hilarius, quum similis versus postea repetatur, existimat in isto loqui Prophetam de confessione peccatorum: in illo, de confessione laudis: & per *populos* intelligere Judæos, per eosdem addito nomine, (omnes,) Gentiles. Hieronymi nomen habentes commentarii idem indicant, & ut confessio laudis sit, imaginem Patris esse in Filio videatur, adoretur, laudetur Pater. Ruffini quoq; nomine dictus consentit, necnon alii Latini multi post August. Credo de utrisque populis utroq; versu sermonem esse, ac de confessione præsertim laudis, & professione fidei, non excludendo confessionem peccatorum. Ad cujus frequentationem facere Hugo notat quater repetitum *confitendi* verbum, vel ad effectus totidem ipsius, ut Deum glorificet, reconciliet ad vocatum, excultatoremq; faciat, ut Ecclesiam redintegret, mundet, scopetq; advocatum faciat, & obliget ad orandum, ut animam purget, decoret, exhilaret, cautam reddat, humiliet, ut diabolum accuset, ac prodat, confundat, & interficiat, obliviosum efficiat, atq; deleat scripturas ejus. Ea distinctio de Judæis & Gentibus est etiam Euthymii. Colligit argumentum cum Augustino Cassiodorus contra Donatistas, qui putabant Ecclesiam non esse ubique diffusam. De cognitione Messiæ habenda à populo utroque R. Obini ita declarant in midras thehillim, ut Galatinus e refert. Distinguit idem Hugo confessionem quadruplicem, propter *confitendi* tot vicibus hic & texto veriu inculcatum verbum, peccati, & laudis, de quibus meminimus: præterea, fidei & prædicationis: & fidei, pertinere ad omnes: prædicationis, ad Prædicatores ac Prælatos, laudis, ad Clericos & religiosos, peccati, ad peccatores. Galatinus f, ex R. Acha in bereschith rabba, recitat denotari, quod omnes populi confessuri essent Deum corde, ore, operibus, & pariter his omnibus.

b Esa 41. 9.
c Dan. 12. 4.
d Esa. 54. 13. Joan. 6. 45.

Sensus loci.

e lib. 8. c. 14. Contra Donatistas, de Ecclesia no ubique diffusa, argumentum Quadruplicis confessionis distinctio hoc loco.

f lib. 6. c. 14.

Confiteantur tibi.) Chaldaicè קוסך *cesaagh*, quod subjectionem voluntariam velut servorum coram Domino, & in oculis ejus magis demonstrat, quemadmodum in psalmo 85. g. *Omnes gentes quascumque fecisti, venient, & adorabunt coram te Domine*. Nec refert futuri temporis Hebræum verbum cum affixo יודוך *jeducha*, quia loco imperativi poni solet. Latinum est indifferens ad optativum, & imperativum. Græcum ἐξομολογησάσθωσαν est imperativi modi; licèt Apollinarius utatur futuro ὑμνήσουσι, quod restringit ad alterius verbi Græci & Hebræi significationem ad confessionem laudis.

g *vers.* 9.

Vers. 5.) Lætentur, & exultent gentes, quoniam judicas populos in æquitate, & gentes in terra dirigis.

Sensus loci

UT sit confessio laudis gratior & lætior omnium gentium, & animo lætentur, vocemque & corpore exultent, orat ut intelligere illas faciat Deus, quanta æquitate, & benitate judicet, regat, moderetur, nullum vi opprimens, cunctos tuens, ac liberans, cuique reddens secundùm merita, cunctis rectum iter monstrans, per idque deducens, ac dirigens, nullo eos bono carere finens, donec ad summum perducat. Equitas & directio innuunt præterea facilitatem divinorum præceptorum, & summam eorumdem congruentiam cum ratione, nam *Plenitudo legis est dilectio* h, quam Christus maximum commendavit in modum, vocans *novum mandatum* & *suum* i, & invitans ad *onus suave, jugumque leve* k. Hæc *virga* regis nostri, ac *regni* ejus, est *æquitatis, ac directionis* l. Applicat Augustinus, & alii lætitiam exultationemque ad confitentes peccata sua, quia confessio hæc non ducit ad pœnam, nec timent futura judicia, tamquam damnandi, quibus Christus est advocator, & indultor, non vindex aut ultor, & quos ad bona dirigit.

h *Rom.* 13. 10.
i *Joan.* 13. 34.
k *Matth.* 11. 30.
l *Psal.* 44. 7. *Hebr.* 1. 8.

Lætentur, & exultent.) Hieronymus secundo loco, *laudent*. Sed Hebræum verbum ירננו *jeranneu*, significat exultantem lætitiam clamore quodam, vel etiam gestu corporis proditam, ut aliàs docui, sicut & Græcum ἀγαλλιάσθωσαν.

Lætitiæ & exultationis applicatio ad sua peccata confitentes

Gentes.) Non sunt hic גוים *goim*, quæ vox pro gentilibus usurpatur ferè, ut à Judæis distinguuntur, licèt etiam pro utrisque nonnumquam, sed לאמים *leummim*, quo nomine passim quicumque populi comprehenduntur, sicut & Græca ἔθνη, quæ hic est, non solum Ethnici significantur non raro.

Quoniam judicas.) Futuri temporis est תשפוט *thisphot*, & κρινῇς, sicut pro sequenti *dirigis*. Græcum est ὁδηγήσεις in futuro, quo item pacto habetur in Psalterio Gallicano, & apud Hilarium. Sed in præsenti bene redditum est etiam à Hieronymo, quia Hebræi verbis futuri temporis denotant id quod semper omnique tempore fit, ac fieri solet, non modo quod futurum est. Atque id hoc loco voluerunt qui סלה *selah* in fine versus interpretati sunt, *semper*, ut Hieronymus, aut Chaldæus Paraphrastes, *in secula*. Melius autem perpetuitatem indicat præsens tempus, ut aliàs docui.

Populos.) Hoc item vocabulum (synonymum est cum gentibus, quemadmodum λαοὶ cum ἔθνη, & עמים *hoammim* cum לאמים *leummim*, nec non cum גוים *goim*.

In æquitate.) Suppleta est præpositio nomini מישור *misecior*, de quo, & de Græco *εὐθύνων* lege Psalmum 44. *m*, ubi de *virga directionis*, aut *æquitatis*. Providentiam Dei probat hic locus erga res humanas, tùm vero ut hominum corda renovat, vitamque componit, & reformat; & cognoscitur etiam hic *judicia faciens* n, vindicans illatas aliis injurias sæpenumero, nec raro, studiosos autem virtutis præmiis afficiens, maximè vero in generali futuro judicio.

m *vers.* 7. Dei providentia erga res humanas ex hoc loco recte probata.
n *Psal.* 9. 17.

Et gentes.) Priùs de hic egimus voce, & de Hebræa, Græcaque illique respondentibus.

In terra.) Vel tu, ô Deus, existens in terra dirigis gentes, vel gentes quæ in terra sunt. Utrumq; tradit Euthymius sensum. Hieronymus expressit secundum, *& gentium, qua in terra sunt, ductores*. Tertius ex utroque sensus, ut per terram Deus dirigat, videlicet in hac degentes terra, tamquam in vite ad illam *terram viventium* o, nostræ hujus velut ἀνάγωγα, ipse, qui præsens est in terra, non tantùm in cœlo. Apollinarius vertit hoc modo:

ἢ ὁδηγήσεις γῆ ἐπὶ τὴν ἀγαθὴν καὶ ζῶσαν ὁδόν,
Gentibus vero præcas amicam per terram iter facere.

Quartus, ut sit Christus director aut judex omnium qui orti sunt de terra, etiam qui mortui jam sunt, utpote constitutus à Deo judex vivorum, & mortuorum. Quintus, juxta lectionem Hilarii, *in terram dirigens*, ut quod paullo antè dixi, dirigat in terram viventium, & beatorum. Etsi fortian legit, *in terra*, sicut Gallicanum Psalterium, cum futuro, *diriget*.

o *Psal.* 26. 13.

Dirigis.) Jam dixi aliam lectionem esse in futuro, *dirigues*. Valet id verbum ad litteram *prosperum reddere*, & sæpius occurrit alibi. Inter alia dicitur Deus *dirigens viam nostram* p, *gressus* q, *in semita rectas* r, *& in terra* s. Hieronymus, *& gentium quæ in terra sunt, ductores sempiternus*. In Bibliis Regius ex editione Hieronymi pro סלה *selah* additur, *semper*, post epithetum, *sempiternus*. Sed nec Victorius, nec Trevetus recitant, nec præter סלה *selah* quidquam est, quod respondere possit dicto epitheto. Habent emendati codices Græci διὰ παντὸς, & meminit Hilarius, admonens tamen nihil hic innovasse. Sed Scepræus, quia non vidit emendatam editionem Lxx. negavit, quidquam respondere voci סלה *selah*, Græcè, sicut nec Æthiopicè, vel Arabicè.

Vers. 6.

Diriget, pro prosperum reddet.

p Psal. 5. 9.
q Psal. 36. 23. Psal. 39. 3.
r Psal. 26. 12. Psal. 118. 133. Psal. 139. 12.

Vers. 6.) Confiteantur tibi populi Deus, confiteantur tibi populi omnes.

Vers. 7.) Terra dedit fructum suum.

REpetit versum jam priùs positum, ut celeres faciat populos, vel promtiores reddat, inquit Euthymius, Basilius, Theodoretus, Hieronymus; qui ait, quum Apostoli, quibus tribuit priorem versum, viderent eos reticescere, propterea id ipsum reiterare, quasi dicerent, semel diximus, non audistis, iterum dicimus, ut canatis. Dici quoque potest, præter ea quæ jam supra diximus, quum egisset priùs Propheta de viæ Dei cognitione, ac revelando Christo, qui est via Patris, & ideo gratias agendas, confitendumque Domino, nunc, quoniam etiam dixerat Deum judicaturum populos in æquitate, & gentes in terra directurum, denuo invitare populum ad easdem laudes, gratias, confessionem reddendam Deo. Quod ultimo loco est, juxta vulgarem versum distributionem, significat, Propheram de ipsiio affirmare se plurimum fructum afferre, seu sicut cetera fugerit spes, allaturum, quasi terram cœli rore profusum, atque pluvia irrigatam, ob dictam cognitionem Dei, & quod vias rectas fuerit edoctus. Id Hebræi de fertilitate anni, frugibusq; in horrea congregatis, interpretantur, sicut & alii nonnulli, de quibus, initio psalmi dixi, ut Lyranus, Trevet. &c. à quo sensu recessisse Cajetanum, proque litterali tradidisse eum miror, præter morem, qui moralis est dumtaxat. Sed secundum aliam separationem versuum, ut initium ultimi ducatur ab ultimis quæ hic recitata sunt, sic explanant, quod omnia fuppetent ad perfectam temporalem felicitatem, si benedicat Deus, vel postponendo, si Deus benedicat, seu quia benignus est, ideo terram largè fuppeditaturam victum, & quæ terra oriuntur ad pos juvandum, sese effuse impeniura.

L ei interpretatio.

Mysticus sensus.

Idipsum sensu mystico designatur, postquam *cœli roraverint desuper, nubesque pluerunt justum, & aperta terra germinaverit Salvatorem* a, *spiritus sanctus supervenerit* in terram virgineam, ac *virtus Altissimi obumbraverit* ei b, & Christus ipse miserit tamquam imbres *eloquium* suum c, fore ut desideratus tot sæculis prodeat fructus, tùm Christus ex utero Virginis, tùm justificatis per Christi prædicationem, cujusmodi fuisse fructum Magdalenam Augustinus ait. Item, ubi Apostoli post acceptam doctrinam, & præceptum à Christo, tamquam *nubes volantes* d, quæ tonent minis, coruscent miraculis, compluant verbis Evangelicæ prædicationis, effuderint imbres in terram, tunc hanc quæ *maledicta* e, est propter peccatum hoc est nos ipsos & animas nostras, liberas à peccatis, atque ab ea maledictione & benedictionis divinæ participes, ac servos factos justitiæ, edituros fructum in sanctificationem, cujus *finis* sit *vita aterna* f. Comparationem illam cum maledictione terræ nostræ sumtæ secundùm tropologiam ob spinas, tribulosque vitiorum, & cupiditatum aculeos, & cum benedictione divina per configurationem cum cœlesti Adamo, Hilarius tradit, & Augustinus, postque illos alii Latini, ut Hieronymus, Arnobius, & innuit Gregorius g: quamvis quidam fructum velint etiam contineri sententia sequentis versus. Euthymius amplectitur simul sensus tres, ut hominibus à Deo benedictis terra abundè fructificet (quo modo videtur conflare versum ex sequenti & postremis hic recitatis verbis, ut Hebræos facere dixi) ut homines ipsi à terra nati sint fructus, ac per tribulationes, & virtutum exercitationes (nimirum quasi per agricolationem) Deo in fructum dati sint, quod affirmant etiam Basilius, & Theodoretus: Ut ipsemet Christus sit fructus, nempe eo modo, quem expositimus, ex terra ortus virginea. Vocat Esaias h, Christum *germen Domini in magnificentia, & gloria, & fructum terra sublimem*. Tertulliani i, expositio mirabilior, qui legens k, *terra dedit benedictiones suas*, declarat de ligno crucis, quemadmodum locum alterius psalmi, additis vocibus, quæ nunc desunt, *regnabit à ligno*, nam & alibi ait Propheta ligni hujus fructum prædicat, dicens, *Terra dedit benedictiones suas*, utique illa terra Virgo (innuit etiam dictum illum alium sensum) nondum pluviis rigata, nec imbrib. fœcundata, ex qua homo tunc primum plasmatus est, ex qua nunc Christus secundùm carnem ex Virgine natus est. Similis locus est in Psalmo 84. l.

a Esa. 45. 8.
b Luc. 1. 35.
c Deut. 32. 2.
d Esa. 60. 8.
e Gen. 3. 17.
f Rom. 6. 22.
g in 1. 11. 2. Regum.
h cap. 4. 2.
i Contra Judæos c. 13.
k Psal. 95. 10.
l *vers.* 13.

m *lib.* 3. c. 16 B. Virgo, cur *Terra* dicatur.
n *Deut.* 8. 9
Symbolica terræ imago, Mariæ Virginis imago.
Mystica interpretatio.
Qui respondet gratiæ quam accepit, fructus reddere censenti us non da tur.
o *Matth.* 13. 23.

Vers. 7.) Terra dedit fructum suum.

Benedicat nos Deus, Deus noster.

Vers. 8.) Benedicat nos Deus, & metuant eum omnes fines terræ.

Sensus loci.

DE versuum istorum, & præcedentis distinctione priùs egi. Qui hanc, ut hic & sequuntur, declarant ideo terram copiosè fructificaturam, quoniam largiter Deus benedicet, & benefaciet, & benignè fovebit homines: vel modoid facit, illud futurum. Tunc adhuc reperitur, & inculcatur eadem benedictio, ut eam homines ingrati confiderent attentiùs: & ne diffidant: sed vicissim hunc quasi fructum beneficentiæ divinæ rependant, tum in bonis temporalibus, tum præsertim in spiritualibus, ut nullo excepto, quemadmodum experiuntur omnes, benignitatis Dei effectu, timeant, revereantur, ament, colant Deum. Secundùm receptam usu Ecclesiasticeo distinctionem, ut quatuor prima verba rejiciantur in priorem versum, sensus est iste. Concludit David psalmum orationc, qua ter à Deo efflagitat benedictionem. Enumeraverat priùs tria Dei munera, cognitionem viæ, quæ Christus est, per quam videlicet viam cognoscatur Pater; præterea directionem in terræ cum

m *Dominus dabit benignitatem, & terra nostra dabit fructum suum*, de quibus duobus locis coniule Galatinum m.

Cur B. Virgo dicatur *Terra*, causas dat Hugo, quia humilis: in ea fundanda omnia bona nostra, cadentes recipit, iidem ejus auxilio levamur: immota permansit in fide: vivunt omnes de illa. Dicit præterea *nostram* vocari, quia nobis data est: velut *lacte ac melle manentem*, quatenus filium genuit hominem simul, Deumque: dici *dedisse fructum suum*, non autem reddidisse, quia absque susceptio semine; *suum*, quia absq; commixtione viri; *fructum*, quia filio ejus fruuntur sancti Plurimi fieri debere hujusmodi terram, ac pro ea *oprima benedicendum Domino Deo* n. Exponit etiam de terra voluntatis nostræ, quæ suscepto imbre gratiæ temporaneo, & se rotino, idest, prævenientis & subsequentis, profert dignos pœnitentiæ, ac justitiæ fructus, lemina boni propositi, ac maturatas operum fruges. Symbolicam porro terræ imaginem Ayguanus explicat de Maria, ut fcilicet mulier effingeretur nomine *matris alma*, cujus corona in capite esset, insideret corrui, quem leones vectarent, una manu clavem gereret, cymbalum alia: ejus aurigæ vibrarent gladios, procedentem galli sequerentur.

B

Terra dedit fructum suum.) Paraphrastes *terra Israel*. Hieronymus, *germen*. Alii, *frumentum*. Tertullianus, ut antea retuli, *benedictiones*. Est יבול *jevul* generale nomen ad omne quod gignit in usum animantium terra, quasi vocis *productionem*, dicitur potiùs פרי *peri* de fructu arborum, sed confunduntur interdum, & καρπὸς fructusque omnia ista comprehendunt. Interpretatus mysticè Hilarius de innocenti terræ fructu, quique fit Dei cognitione locuples, & castitatis, justitiæ, misericordiæ operibus gloriosus; monet dici quod nostra terra, vetusque homo exutus vitiis, & concupiscentiis, dat fructum suum, quia eum Adam quum habuisset, amiserat, & primum quidem exhibuit illum in Domino nostro qui terrenum corpus assumsit, nihil peccans. Jam priùs tempore talis in Maria propter honorem futuri filii fructus præcesserat, ut nempe præservaretur à peccato quod alioqui incurrisset. Juxta hunc modum posset dici *reddidisse*, non tantùm *dedisse fructum* suum, idest, illum qui fuerat in statu innocentiæ. Generaliter quoque quilibet respondens gratiæ, quam accepit, sive peccator, sive jam justus, censeri potest *reddere fructum*, non *dare*, quia gratiam accepit tamquam semen, & tamen fructus ipse ita est illius, quatenus libere cooperatur, ut sit magis ejusdem, cujus gratiæ semen, sicut semen est agricolæ, vel domini agricolæ, non autem terræ, quæ non est capax dominii, quamvis dicatur ejus prout ab ea producitur. Delectatus est Christus parabolis ex semine, & ex fructu vario inde producto o.

C

D

judicio æquo: & imbrem divinæ gratiæ ad fructum promerendum. Hoc ipsidem proinde vicibus à Deo benedictionem petit, ut retinentes fidei dogmatum simus, ut obediamus Dei mandatis, ut bonorum fructus operum reddamus.

Trinitatis mysterium hic observatum.

Satis multorum consensu repetitum ter nomen *Dei* verbo numeri singularis, designat in personis Deum trinum, unum in essentia. Vide, ait Euthymius, apertum ac denudatum sanctissimæ Trinitatis mysterium hac triplicatione, *Deus, Deus, Deus*. Notavit idem Nicephorus, & ex Latinis Arnobius, Hieronymus, Ruffinus, Cassiodorus, Beda, Haimo, Remigius, Bruno uterque, Hugo, Rickelius, Glossa interlinearis, Lyran. & passim alii posteriores, præterea in Symbolum Ambrosius *a*, Gregorius *b*. Ad hæc Durantus *c*, & Magister *d*, & ante omnes Alexander Papa I. *e* quem postea deprehendit à Fabio & à Nebiensi citatum. Si tamen ambigi non potsit, an ejus nomine epistolæ, quæ extant, ab illo revera datæ sint. Item Athanasius *f*, qui tamen sic recitat, *εὐλογήσαι ὁ Θεὸς, ὁ Θεὸς ὑμᾶς, εὐλογήσαι ὑμᾶς ὁ Θεὸς, benedicat vester Deus, Deus vester benedicat, vos Deus*, Producit hoc etiam testimonium contra Judæos cum aliis similibus, Paulus Burgensis *g*, & Galatinus *h*.

a cap. 1. in 1. Reg. & 29. mor. c. 16. vel 27. cq. 5. ſtatim. e. 4. 9. 11. d d. 5. dist. 1. e Epist. 1. f de communi essentia Patris, &c. g 1. par. Scrutinii ſcripturæ. d 9 c. 4. & addit. ad pſ. 112. h lib. 3. f. 1.

Benedicat nos Deus, Deus noſter, benedicat nos Deus.) Dixi de diversa lectione apud Athanasium, *benedicat veſter Deus, Deus veſter, benedicat vos*, nescio unde sumserit, ac suspicor alium quemdam locum innuere ab hoc diverium. Nihil refert hic non haberi nomen Tetragrammaton יהוה *jehovah*, sed אלהים *elohim*, communicabile creaturis. Nam ex adjunctis colligitur de Deo vero sermonem esse, nempe quod oretur benedicere, & optetur, ut *eum timeant omnes fines terræ*. Observant autem ex iis quos dixi Trinitatis hinc inferre mysterium aliqui, dici *Deum noſtrum* secundo loco, quia persona secunda per incarnationem nostra peculiariter facta est. Nobis namque datus, nobis natus est Dei filius generatione temporali, puer datus nobis, filius natus nobis. Sed & Augustiniani Ordinis Religiosi ad nomen Christi, semper addunt Domini noſtri, etiamsi non exprimatur. Quod si quis inter legendum id omittat, jubetur exprimere repetendo. Observari quoque potest in novo Testamento, sæpe *Dominum noſtrum* nominari peculiariter Christum. Moses item contestans Deum unum, Deus, ait, Deus tuus unus est: secundo loco vocans *tuum*, sicut & Zacharias, ac alii *regem tuum* nominat. Affinitatem quamdam habet illud ex Deuteronomio *i*, *Audi Iſrael Dominus Deus noſter, Dominus unus eſt*, ubi primo loco est nomen יהוה *jehovah*, in aliis אלהים *elohim*. Quem pro eadem Trinitate Augustinus *k*, urget locum, & Idacius *l*, Nyssenus *m*, Theodoretus *n*. Notat etiam Cassiodorus bis *benedicendi* verbum poni, quia repetitæpius debet, & fine fine optari, utpote semper necessarium, & ut ipse loquitur semper proficuum: Basilius, & Theodoretus, ut quemadmodum bis ad hymnodiam Gentes excitatæ fuerant, ita & salutem bis Propheta iisdem exoptarer. Augustinus tamen, ac Hilarius, & Basilius atque Theodoretus nihil hic de mysterio Trinitatis, & Apollinarius ac Dei etiam nomen pluriquam semel ponit. Hujus vero alterior interpretatio circa *benedicendi* verbum, ut non petatur benedictio, qua nos benedicat Deus assiendo beneficiis: sed qua nos illum, scilicet concedendo, ut eum ipsi benedicamus: sicut paullo antè invitaverat David ad confitendum eidem, & in fine ad cumdem metuendum.

i cap. 6. 4. k 1. contra Max. c 13. Cassiodori observatio circa *benedicendi*. l contra Maximum *De regn. Dei contra judæos*. m *De Deitate*. n *Græc. affect. Græcorum*. Appollinarii alterior interpretatio,

Εὐσέβιος Θεὸς ἄμωμα πάρει χαρὶ ἑαυτοῦ ἔθνη.
Αἰνον ἀνεῖτε θεοῦ ἄμωμα.
Noſter Deus nobis præbeat gratiſſimam laudem,
Laudes rex præbeat nobis.

Et metuant eum omnes fines terræ.) Ex pronomine singulari colligunt hi quos ante dixi, unum Deum essentia, trinum in personis. Probabile latis argumentum propter auctoritatem, non tamen concludens, quum ejusmodi repetitiones fiant non raro in aliis, ita ut in repetitione censeri possent, non magis personæ distingui quam naturæ. Propterea talibus non admodum premuntur adversarii, sed melioribus, quæ non desunt. Ex his autem qui proprie disputant, & magis præsse atque scholasticè de Trinitate, non legi, qui urgeret hoc testimonium, A etsi adserunt alia, quorum haud vis major, quæ inquam propter gravitatem Auctorum habent apud nos momentum.

Quid autem valeant *fines terræ* litteraliter ac mysticè, diximus aliàs, & hoc posteriore modo tum in bonam, tum in malam partem, prout etiam declarat Hugo. Galatinus *o* refert, veteres Thalmudistas statuisse ut similes loci ab unoquoque Judæorum bis saltem in die mane & vespere dicerentur. Utpote quod sub illis arcanum quiddam revelandum tempore Messiæ asserarent. Inter antiquos autem Rabbinos, quorum nunc ab Hebræis corrupta exemplaria sint, ait se legisse, qui disertè Trinitatis mysterium ex iisdem colligerent, tùm vero, quam Græci tamen negant, processionem Spiritus sancti à Patre, & Filio,

A veteribus Thalmudistis hujus loci & similium recitatio bis in die imperata. Trinitatis mysterium diserte ex iisdem locis à Rabbinis collectum. o lib. 2. c. 1.

PSALMUS
SEXAGESIMUS SEPTIMUS.

In finem.

1 Psalmus Cantici ipsi David.

B EXsurgat Deus, & dissipentur inimici ejus, & fugiant qui oderunt eum, à facie ejus.

3 Sicut deficit fumus, deficiant: sicut fluit cera à facie ignis, sic pereant peccatores à facie Dei.

4 Et justi epulentur, & exultent in conspectu Dei: & delectentur in lætitia.

5 Cantate Deo, psalmum dicite nomini ejus: iter facite ei, qui ascendit super occasum: Dominus nomen illi.

Exultate in conspectu ejus, turbabuntur à facie ejus,

6. Patris orphanorum, & judicis viduarum.

C Deus in loco sancto suo: 7. Deus qui inhabitare facit unius morisin domo.

Qui educit vinctos in fortitudine, similiter eos, qui exasperant, qui habitant in sepulchris.

8 Deus quum egredereris in conspectu populi tui, quum pertranfires in deserto:

9 Terra mota est, etenim cœli distillaverunt à facie Dei Sinai, à facie Dei Israel.

10 Pluviam voluntariam segregabis Deus hæreditati tuæ: & infirmata est, tu vero perfecisti eam.

11 Animalia tua habitabunt in ea: parasti in dulcedine tua pauperi, Deus.

12 Dominus dabit verbum evangelizantibus, virtute multa.

13 Rex virtutum dilecti dilecti: & speciei domus dividere spolia.

14 Si dormiatis inter medios cleros, pennæ columbæ deargentatæ, & posteriora dorsi ejus in pallore auri.

15 Dum discernit cœlestis reges super eam, nive dealbabuntur in Selmon. 16. Mons Dei: mons pinguis.

Mons coagulatus, mons pinguis: 17. Ut quid suspicamini montes coagulatos?

Mons, in quo beneplacitum est Deo habitare in eo: etenim Dominus habitabit in finem.

18 Currus Dei decem millibus multiplex millia lætantium: Dominus in eis in Sina in Sancto.

19 Ascendisti in altum, cepisti captivitatem: accepisti dona in hominibus:

Etenim non credentes, inhabitare Dominum Deum.

20 Benedictus Dominus die quotidie: prosperum iter faciet nobis Deus salutarium nostrorum.

21 Deus noster, Deus salvos faciendi: & Domini Domini exitus mortis,

22. Ve-

22 Verumtamen Deus confringet capita inimicorum suorum: verticem capilli perambulantium in delictis suis.

23 Dixit Dominus: ex Basan convertam, convertam in profundum maris:

24 Ut intingatur pes tuus in sanguine: lingua canum tuorum ex inimicis, ab ipso.

25 Viderunt ingressus tuos Deus, ingressus Dei mei: regis mei qui est in sancto.

26 Prævenerunt principes conjuncti psallentibus, in medio juvenculatum tympanistriatum.

27 In Ecclesiis benedicite Deo Domino, de fontibus Israel.

28 Ibi Beniamin adolescentulus, in mentis excessu. Principes Juda, duces eorum: principes Zabulon, principes Nephtali.

29 Manda Deus virtuti tuæ: confirma hoc Deus, quod operatus es in nobis:

30 A templo tuo in Jerusalem, tibi offerent reges muncra.

31 Increpa feras arundinis, congregatio taurorum in vaccis populorum: ut excludant eos, qui probati sunt argento.

Dissipa gentes, quæ bella volunt: 32. venient legati ex Ægypto: Æthiopia prævenict manus ejus Deo.

33 Regna terræ, cantate Deo: psallite Domino: Psallite Deo: 34. qui ascendit super cœlum cœli, ad Orientem.

Ecce dabit voci suæ vocem virtutis, 35. date gloriam Deo super Israel magnificentia ejus, & virtus ejus in nubibus.

36 Mirabilis Deus in sanctis suis, Deus Israel ipse dabit virtutem, & fortitudinem plebi suæ, benedictus Deus.

Hunc psalmum, ut jam dudum in Commentario noſtro in Eccleſiaſten, editus eſt, ſuo hic loco, & ordine, inter cæteros Pſalmos, quorum omnium interpretationem ſtudio accuratiorem ſuſcepimus, collocare omnino debuimus. Etenim quum eumdem recognovimus, non tam retractandum quam nonnulla Pauallipomena priori editioni duximus inferenda: quemadmodum utrumque editionem comparare cupienti haud erit obſcurum.

Titulus & Argumentum.

Vers. 1.) Psalmus Cantici David.

Non patiuntur angustiæ temporis, quod ad docendum superest, nec Instituti ratio, cum supplementi loco hunc exponamus Psalmum, ut quæ ad universum Psalmor. spectant opus nunc dicamus. Ponimus abiq; dubio contra Nicolaitas, Gnosticosque, & Paulum Samosatenum *, esse canonicum hunc, & sacrum librum, quem solent Hebræi velut in quinque partiri. Nec etiam disputamus de nomine Psalmorum, numero, divisione, ordine, metro, auctore, materia, titulis eorum, multiplici editione, difficultate, dignitate, sive utilitate. Illa persequemur, quæ necessaria, propriave sunt huic Psalmo.

* Paulus Sam.

Ic titulus est: לדויד מזמור שיר למנצח *lamnaſſeach le David mizmor ſcir*, Εἰς τὸ τέλος ὑπὲρ τῷ Δαυὶδ ψαλμὸς ᾠδῆς τῷ Δαυὶδ. Chaldaice. לדוד לצבחא על ירירי שכחא ושיר *leſchabbacha hal jad David ſchebacha veſchiretcha, Ad laudandum per manum David hymnus, sive laus, & Canticum*. Pro, *In finem*, Hebraicè habetur למנאת דוד *hbal iad David. Per manum David*. Mavult Eugubi-

a In pſ. 4. & in 97. b vers. 10.

c Præfat. in Dan. d in pſ. 8.

e Tract. 11. pſeud. recent. edit.

f lib. 2. c. 8 15. 11.

h 1. Paral. 23. 4. i 1. lib. c. 4. 3. 19.

Cantici à Psalmo distinctio.

k Lege Eugubinum. l pſ. 32. 2. 1pſ. 42. 4. pſ 146. 7. & alibi. Psalterium quale instrumentum cap. 5. 8. cap. 14. 2. cap. 15. 2. cap. 18. 22. n Epiſt. ad Dardanum. * In Thesaurs vetus Citharæ. Psalmus & Canticum synonyma. o In Titulo Pſalm. 38. P Pſ. 90. & 92. & 94.

q pſ. 47. 66. 74. 92. & in 150. r pſ. 65. 82. 87. 107. Psalmus Cantici; Canticum Psalmi, quid.